

Magyarics Tamás

EGY „KÖZLEKEDÉSI BALESET” A BÉKÉS EGYMÁS MELLETT ÉLÉS ÚTJÁN: A MAGYAR FORRADALOM ÉS NAGY-BRITANNIA

Az egyetértés nem mindig jellemezte a brit–francia viszonyt, de a Magyarországgal kapcsolatos kérdésekben a 20. században London és Párizs gyakorlatilag mindig egy hullámhosszon volt. Mindkét világháború utáni párizsi béketárgyalásokon a britek és a franciák lényegében együttműködtek; mind 1919-ben, mind 1947-ben az amerikaiak voltak azok a nyugati nagyhatalmak közül, akik viszonylag megértőbb álláspontot foglaltak el Magyarországgal szemben – igaz, ez nem jelenti azt, hogy hajlandók lettek volna túlságosan nagy politikai tőkét befektetni abba, hogy a nézeteiket el is fogadtassák. Nagyjából ugyanezeket a szerepeket játszották el a szóban forgó nyugati nagyhatalmak az 1956-os magyar forradalom esetében is. A Michel Debrének tulajdonított „közlekedési baleset” kifejezést akár egy amerikai politikus is mondhatta volna; a John Foster Dulles által mondott híres *október 27-i dallas-i beszéd* egyik, hagyományos, olvasata pontosan ezt fejezi ki a diplomácia nyelvén.

Az Eisenhower-adminisztráció nem is a magyar forradalommal kapcsolatos nyugati stratégia, hanem a taktika kérdésében került szembe – időlegesen és elsősorban a színpalak mögött – az Eden- és a Mollet-kormányval. A vita lényegében nem is Magyarországról szólt. Dulles külügyminiszter már korábban is panaszkodott amiatt, hogy az amerikaiaknak „kötéltáncot” kellett lejteni egyfelől a britekkel és a franciákkal, másfelől az újonnan függetlenné vált országokkal ápolat kapcsolataiban. Az 1950-as évek elejétől az egymással szemben álló két világrendszer közötti rivalizálás, részben a nukleáris fegyverek megjelenése miatt, két területre tevődött át. Egyrészt a „harmadik világot” alkotó országokra, amelyek éppen az évtized közepén Bandungban megalakították az úgynevezett el nem kötelezett nemzetek szövetségét. Másrészt a nemzetközi szervezetekre, amelyekben az Egyesült Államok és a Szovjetunió egyaránt komoly erőfeszítéseket tett szövetségesek szerzésére. Washingtonban az irányú törekvéseiben gátolta az a tény, hogy legszorosabb szövetségesei éppen az egykori gyarmati birodalmak voltak, amelyek egyes területe-

ken, így Indokínában és Észak-Afrikában még mindig posztkoloniális háborúkban vettek részt. Így a britek szinte két tűz közé szorultak; s ez a geopolitikai helyzet magyarázza, hogy a magyar forradalommal időben egybeeső, de attól függetlenül kitört szuezi válságban az amerikaiak és a szovjetek végső elemzésben ugyanazt kívánták: a brit–francia–izraeli akció leállítását. Amerikai szempontból még egy párhuzam található a magyar forradalom és a szuezi válság között: egyik eseményt sem tartotta az Eisenhower-adminisztráció olyan fontosságúnak, hogy miattuk globális (nukleáris) háborút kockáztassanak.

Nagy-Britannia gyakorlatilag soha nem látott létfontosságú érdekeket Közép-Európában. London európai érdekei hagyományosan a kontinentális erőegyensúlyról szóltak; területileg – logikus módon – az Atlanti-óceán és a Földközi-tenger vidéke volt fontos a brit politikusoknak. Gyakorlatilag ez azt jelentette, hogy kizárólag a 20. század történéseire utaljunk, hogy az első világháború után lényegében szabad utat engedett a franciák közép-európai elgondolásainak. Majd 1925-ben elkezdődött a potenciális német területi aspirációk keleti irányba való terelése a kizárólag Németország nyugati határait garantáló *locarnói szerződéssel*. Az 1930-as évek „megbékítési” politikája következett Csehszlovákia feláldozásával. Igaz ugyan, hogy a világháború során, 1941-ben London és Washington egyhangúan elutasította a mohó szovjet közép- és kelet-európai követeléseket, de 1944 októberében Winston Churchill és Anthony Eden már hajlandó volt az érdekek elhatárolására, még hozzá olyan módon, hogy a szovjetek gyakorlatilag az érdekszférájukba vonhatták az egész térséget.

A második világháborút követően döntő változás következett be Nagy-Britannia nemzetközi pozícióiban: világbirodalomból regionális hatalommá csúszott le. Sőt, ezen túlmenően, az ország a biztonságát, hosszú évszázadok óta először, képtelen volt önmaga garantálni (a gazdasági nehézségek, a másodvonalbeli katonai potenciál stb. miatt). Ez a tény csökkentette London külpolitikai mozgásterét; kevésbé diplomatikusan fogalmazva: a stratégiai kérdésekben immár az amerikaiaktól függött. Winston Churchill felvázolta ugyan a híres „három kör” elméletét, de nyilvánvaló volt, hogy Nagy-Britannia nem rendelkezik azokkal a gazdasági és katonai képességekkel, amelyek lehetővé tennék számára az atlanti kapcsolat, a Nemzetközösség és Európa egyenlő súlyú kezelését. Kimondva kimondatlanul a sorrendet a fenti felsorolás adta, azaz Európa az utolsó helyre szorult.

A brit külpolitikai aktivitás objektív alapjainak a gyengülésével párhuzamosan az amúgy is korlátozott brit közép-európai lehetőségek még inkább gyengültek. A szovjetek által a térség államaira erőltetett zárt társadalmak az amúgy is csekély kapcsolatok javítását nem tették lehetővé. Igaz, London nem is nagyon törekedett erre. Közvetlenül a világháborút követő években még bizonyos illúziókat tápláltak a brit fővárosban egy harmonikusabb nyugat–keleti kapcsolatot illetően, s ennek a stratégiai célnak alárendelték a közép-európai országokkal kapcsolatos politikát. Az

1948-as berlini válság és a brüsszeli szerződés azonban már arról tanúskodott, hogy a Clement Attlee vezette munkáspárti kormány felismerte egy ilyen törekvésnek a hiábavalóságát, s a következő években a nyugati, atlanti szövetség erősítésére koncentrált. Magyarországon az államosítások brit érdekeltségeket is érintettek; ezen túlmenően az egyes kirakatperekben brit állampolgárok is bíróság elé kerültek. A legnagyobb visszhangot kiváltó ilyen jellegű eljárás során a Standard Villamossági Rt. pénzügyi ellenőrét, Edgar Sanderst ítélték el.¹ Az üzenet egyértelmű volt: a magyar kommunista vezetés a nyugatiakkal fennálló kapcsolatok lehető legnagyobb mértékű befagyasztására törekedett.

Egy további tényező is csökkentette a britek amúgy is lanya érdeklődését Közép-Európa iránt. A londoni politikusok attól is tartottak, hogy amennyiben a térség hatalmi viszonyaiban változások következnek be, a nyertesek Nagy-Britannia huszadik századi kontinentális ellenfelei, a németek lesznek. Ugyanakkor a *Foreign and Commonwealth Office (FCO)* egyes tisztviselői (például Sir John Ward külügyi államtitkárhelyettes) arra a következtetésre jutottak, hogy ha a Szovjetunió európai csatlós államai eltávolodnának Moszkvától, elsősorban az úgynevezett jugoszláv modellben gondolkodtak a nyugati stratégiák, akkor ezeknek az országoknak csökkenne a hozzájárulása Moszkva politikai és gazdasági céljaihoz. Egy ilyen helyzetben a szovjetek az alternatív erőforrások érdekében növelnék az aktivitásukat más térségekben, elsősorban Ázsiában és Afrikában. Ezek a területek ellenben a hagyományos brit érdekszféra részét alkották még úgy is, hogy a második világháború után felgyorsult a gyarmatbirodalom széthullása. Így tehát a hagyományosan pragmatikus brit külpolitika mind a globális, mind az európai, s azon belül a közép- és kelet-európai *status quo* fenntartását tartotta az aránylag legjobb megoldásnak a kínáló lehetőségek közül.

A briteket, és általában a nyugatiakat, váratlanul érte a magyar forradalom kitörése 1956. október 23-án. A Magyarországon korábban a felszín alatt zajló változásokat nem nagyon érzékelték a nyugati diplomaták és politikusok. Egyrészt rendkívül kevés információ állt a rendelkezésükre: a magyar kommunista vezetés módszeresen a lehető legminimálisabbra szorította a nyugatiak magyarországi jelenlétét. Számos koholt vagy kiprovokált esetet felhasználva a nyugati, elsősorban az amerikai és brit diplomáciai képviselők létszámát drasztikusan csökkentette, s a Budapesten maradt külföldi diplomaták mozgását szigorúan ellenőrizte, valamint a magyar állampolgároknak a velük való érintkezését minden lehető módon gátolta. Ennek megfelelően a Magyarországról jelentő, illetve a magyar ügyekkel foglalkozó külföldi diplomaták nem láthattak a hatalom kulisszái mögé. A Magyar Dolgozók Pártjában és 1953 után az egyes pártfórumokon folyó hatalmi küzdelmekről kevés információjuk volt ugyanúgy, mint az azokban résztvevőkről.

Az 1956. júliusi változásokat is szkeptikusan kommentálta a budapesti brit nagykövetség. Christopher Cape első titkár megjegyzése szerint a Központi Vezetőség

(KV) új tagjainak a fele Rákosi követője, a többi pedig középutas kommunista; ennek személyi vonzata Gerő Ernő és Kádár János előbbre kerülése a párt hierarchiájában. Rajk László október 6-i újratemetésével kapcsolatban a brit kommentárok megerősítve látták a Rákosi-féle módszerekkel való szakítást és megjegyezték, hogy a tömegdemonstráció annak a megnyilvánulása, hogy a magyarok többségét a kommunizmus egyetlen válfaja sem vonzotta sohasem. A brit diplomáciai iratokban azonban semmi nyoma sincs annak, hogy a fennálló rezsimmel szembeni ellenszenv ennél a néma, demonstratív jellegű véleménynyilvánításnál drasztikusabb formát is ölthet.

London az 1956. októberi napokban teljesen mással volt elfoglalva. A még a britek ellenőrzése alatt álló, egyre fogyó számú stratégiai pontok közül a Szezi-csatorna is elveszni látszott. Az 1952-es katonai puccsot követően hatalomra került Gamel Abdel Nasszer 1956 nyarán bejelentette a csatorna államosítását. Hivatalosan az egyiptomi elnök azzal indokolta a lépést, hogy valamilyen bevételi forrásból fedeznie kell az asszuáni gát építésének a költségeit. A nagyszabású építkezés finanszírozását először nem zárta ki az amerikai kormányzat, de végül John Foster Dulles külügyminiszter erőteljes nyomására elállt az elképzeléstől. Nasszer elnöknek, természetesen, politikai céljai is voltak a Szezi-csatorna államosításával: lelki szemei előtt egy, természetesen egyiptomi vezetéssel létrejövő, pánarab egység lebegett. Az egyiptomi törekvések nyilvánvaló okokból, a brit érdekek mellett, a pánarab törekvések miatt a francia nemzeti érdekekkel is ütköztek (elsősorban az egyre romló algériai helyzet miatt), míg Izrael akár még létében is fenyegetve érezhette magát. Ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni a személyes indítékokat sem: a fiatalkorában orientalista tanulmányokat is folytató Anthony Eden brit miniszterelnök szinte irracionális gyűlölettel viseltetett Nasszerrel szemben. Így, amikor október 14-én két francia tisztviselő, Armand Gazier és Maurice Challe tábornok Londonban felvetette azt az ötletet, hogy a britek és a franciák közösen lépjenek fel azt követően, hogy Izrael önvédelemből megtámadja Egyiptomot. A valódi cél az volt, hogy a két fél konfliktusának csillapítása ürügyén a brit és francia csapatok foglalják el a csatorna övezetét és helyezték azt a saját ellenőrzésük alá. A londoni megbeszéléseket két nappal később Párizsban folytatták, s végül a francia főváros melletti Sévres-ben dolgozták ki a részleteket október 23–24-én. Az akció kezdetét október 29-re időzítették. Érdeemes hangsúlyozni itt, hogy az időpontot még a magyar forradalom kirobbanása előtt állapították meg; a magyarországi események nem befolyásolták a brit vagy akár a francia döntéseket a Szezi-válságban. Az időpont kijelölésénél egyrészt katonai szempontokat vettek figyelembe: a brit és a francia haderő a hónap végére készült fel a tervezett akcióra; másrészt az izraeliek, személy szerint David Ben Gurion elnök azt hitte, hogy Dwight D. Eisenhower szinte biztosra vehető újrajáratása után az amerikaiak talán átengedik a Közel-Keletet a szovjet érdekszférába. Az izraeli, később tévesnek bizonyult elképzelés talán abból in-

dult ki, hogy Washington nem csupán pénzügyi, hanem politikai alapon is döntést hozott akkor, amikor lemondott az asszuáni gát építésének finanszírozásáról. Valóban, az amerikai lépés egyik logikus magyarázata az volt, hogy az Egyesült Államok nem kíván mélyebben belebonyolódni a közel-keleti zavaros politikai helyzetbe.

A magyar forradalom kitörése az előzőleg tervbe vett közel-keleti akció miatt „alkalmatlan” időben érte a brit kormányzatot. Ezt legjobban a briteknek az ENSZ-ben a magyar forradalommal kapcsolatban folytatott politikáján mérhetjük le. A budapesti brit követ, Leslie Fry október 25-én, még a Kossuth téren lezajlott vérengzés előtt azt ajánlotta a feletteseinek, hogy a „magyar kérdést” be lehetne vinni az ENSZ-be annak érdekében, hogy az a lehető legnagyobb publicitást kapja. A britek egyértelműen elsősorban abból a szempontból ítélték meg a magyarországi eseményeket, hogy azok milyen mértékben rendíthetik meg a Szovjetunió nemzetközi helyzetét. London különösképpen azért is ambicionálta ezt a politikai irányvonalat, mert a szovjetek egyre nagyobb befolyásra tettek szert Ázsia és Afrika újonnan létrejövő országaiban. A korban általánosan elfogadott nézet szerint úgynevezett *két-pólusú világ* jellemezte a nemzetközi kapcsolatokat, azaz egy állam vagy a „szabad világhoz” vagy a kommunista tömbhöz tartozott. Ennek megfelelően, ha egy állam az egyik táborot elhagyta, akkor automatikusan a másikhoz sorolták be: ezt hívták *„nulla összegű” játéknak*. John Foster Dulles, amerikai külügyminiszter ennek az elvnek az alapján utasította el a semlegességet mint erkölcsstelen álláspontot.

A brit kormány azzal a dilemmával nézett szembe, hogy a magyar ügyet az ENSZ Közgyűlés vagy az ENSZ Biztonsági Tanácsa elé viszik. London klasszikusan pragmatikus megoldást választott. Az ENSZ Közgyűlés elé vitel mellett szólt az, hogy a testület csak november 12-én ült össze. A britek egy csapással három „legyet” is agyon akartak ütni. Egy: ha a helyzet nem változik Magyarországon, akkor aránylag hosszú ideig a világ közvéleménye előtt lehet tartani a kommunista tömbön belül folyó konfliktust, s ezáltal diszkreditálni a kommunista eszmét. Kettő: London abban is reménykedett, hogy addigra a helyzet megoldódik, ami gyakorlatilag egyet jelentett azzal, hogy a szovjetek stabilizálják a saját és a bábkormányuk helyzetét Magyarországon. Három: a britek abban is reménykedtek, hogy a hónap végén kiobbantandó szuezi válság megoldódik november 12-ig, így a magyar ügyet nem lehet párhuzamba állítani a közel-keleti történésekkel. Még pontosabban, a magyarországi szovjet fegyveres beavatkozást a közel-keleti brit–francia intervencióval. A brit külügyminisztérium, részben feltehetően a machiavellista fogantatású valódi álláspont eltakarására, november 26-án szigorúan jogi álláspontra helyezkedett. Azzal érvelt, hogy az ENSZ BT elé csak olyan kérdéseket lehet vinni, amelyek a nemzetközi békét és a jogot veszélyeztetik. Ám Magyarországon „mindössze az történt, hogy a magyar kormány felkérte a szovjet kormányt: nyújtson segédkezést egy teljesen *belső* jellegű felkelés legyűréséhez. Nagyszabású csapatmeg-

mozdulásokra nem került sor. Az említett okokból kifolyólag az is elfogadható érv, hogy a magyarországi fejlemények kizárólag belügynek tekintendők, tehát a Biztonsági Tanács nem hivatott beavatkozni.”³

Az ENSZ-ben egy érdekes *pas de deux* kezdődött egyfelől az amerikaiak, másfelől a britek és franciák között. Az amerikaiak nem tudtak a brit–francia–izraeli megállapodásról: Winthrop W. Aldrich, londoni amerikai nagykövét állítása szerint október 28-án este is arról biztosította Selwyn Lloyd, brit külügyminiszter, hogy egyrészt figyelmeztették Izraelt, hogy ha megtámadja Jordániát, akkor Ófelsége kormánya az Ammannal kötött szerződés értelmében a jordániaiak segítségére siet; másrészt Lloyd azt is kijelentette, hogy nincsen tudomása arról, hogy Izrael Egyiptomot készülne megtámadni.⁴ A brit diplomata nyilvánvalóan nem mondott igazat. London úgy kalkulált, hogy az Eisenhower-adminisztráció az arabokkal fenntartani kívánt jó viszony miatt mindent megtenne az Egyiptom ellen tervezett akció meghúzására, viszont ha kész helyzet elé állítják Washington, az amerikaiak nem tehetnek mást, mint legszorosabb nyugat-európai szövetségeseik mellé állnak. A szuezi-válság kapcsán ez volt az Eden-kormány legnagyobb tévedése.

Így az amerikaiak az ENSZ-ben a magyar kérdést a Biztonsági Tanács elé kívánták utalni, s Washington nyomására a britek és a franciák is kénytelenek voltak támogatni a lépést október 28-án, noha tartottak attól, hogy a küszöbön álló szuezi akció a precedens miatt is ide kerül. Nagy-Britannia még egy másik kérdés miatt is ódzkodott az ENSZ BT-től. Cipruson a brit katonai jelenlét miatt ismételten atrocitásokra került sor. A brit ENSZ-megbízott, Sir Pierson Dixonnak el kellett érni azt, hogy a nyugatiak által benyújtandó határozattervezetbe ne kerüljenek be az emberi jogokra való utalások (a ciprusi „áthallások” miatt), helyette a humanitárius és erkölcsi kérdéseket próbálja az előtérbe helyezni.⁵ Az október 29-i izraeli támadást követően viszont fordult a helyzet. A britek immár gyorsítani szerették volna a magyar ügyben a határozathozatalt, s az amerikaiak voltak azok, akik az ENSZ Rendkívüli Közgyűlését tartották a kérdés megtárgyalása legmegfelelőbb fórumának, illetve Nagy Imre november 1-jei bejelentését követően, mely szerint Magyarország semleges országgá kíván válni, London és Párizs hajlandó lett volna a magyar semlegességet elismerni s az „egység a békéért” eljárást lefolytatni. Továbbá a NATO politikai csúcsszervének számító Észak-Atlanti Tanácsban is annak a véleményének adott hangot a brit delegátus, hogy elképzelhető Magyarország esetében egy osztrák típusú semlegesség vagy az ország demilitarizálása. A brit vezetés tette ezt annak ellenére, hogy korábban, október legutolsó napjaiban, még az a vélemény uralkodott a brit döntéshozók körében, hogy Magyarország semlegessége nem megvalósítható.⁶ A britek és a franciák a BT november 3-i ülésére szerettek volna egy ilyen értelmű határozati javaslatot benyújtani, de az amerikaiak kérésére visszátáncoltak. Az amerikai külügyminiszter, John Foster Dulles nem hitt a semlegességben: azt politikailag és erkölcsileg is elítélte. Igaz, ekkor éppen gyógykezelésen volt

Dulles, de helyette, Herbert Hoover volt elnök fia nyilvánvalóan az ő instrukcióit közvetítette Henry Cabot Lodge Jr.-nak, az amerikai ENSZ-nagykövetnek.

Ugyanakkor azonban a britek, ugyanúgy, ahogy az amerikaiak és a franciák, nem kívánták a magyarországi – és a lengyelországi – eseményeket kihasználni a Szovjetunió biztonságának aláásására. Erről Dulles külügyminiszter sokat idézett október 27-i Dallas-ban elmondott beszéde a legékesebb bizonyíték, noha újabban a beszéd kritikus részét, amelyben az amerikai külügyminiszter arról beszél, hogy Magyarországra nem úgy tekint Washington, mint potenciális szövetségesre, a hagyományostól eltérő módon is értelmezik. Ezek szerint Dulles azt szeretne volna üzeni a szovjeteknek, hogy elképzelhető Magyarország semlegessége. Akár a tradicionális, akár a revizionista magyarázatot fogadjuk el, Washington és a többi nyugati hatalmi központ elfogadta a Szovjetunió úgymond legitim biztonsági érdekeit, amely gyakorlatilag egy szovjet fennhatóság alatt lévő ütköző zónát jelentett a szovjetek nyugati határai mentén. Továbbá, a nyugatiak úgy ítélték meg, hogy Moszkvának létfontosságú biztonsági érdekei fűződnek Magyarország benntartásához a Varsói Szerződésben. Nem Magyarországról önmagáról volt szó, hanem arról, hogy a magyar „vírus” esetleg „megfertőzött” volna más, a szovjetek szempontjából stratégiaileg fontosabb államokat, így Lengyelországot és a Német Demokratikus Köztársaságot is, ahol korábban szovjet, illetve kommunista-ellenes megmozdulások voltak már az 1950-es években. Márpedig egyetlen nyugati hatalom sem kívánt egy esetlegesen nukleáris háborúba torkolló konfliktusba keveredni a Szovjetunióval Magyarország miatt.

London egyben szeretne volna megőrizni az általa „különlegesnek” ítélt brit-szovjet kapcsolatokat. Egy 1956. tavaszi magas szintű szovjet látogatás során megfélelű „munkakapcsolat” látszott kialakulni Anthony Eden brit miniszterelnök és Nyikolaj Bulganyin szovjet államelnök között. Az FCO-ban egy levéltervezetet készítettek, amelyben a szovjet politikus közbenjárását kérték volna a magyar ügy békés rendezése érdekében. A levelet azonban felsőbb szinten „elsüllyesztették”, és az nem került a miniszterelnök irodájába sem. Az indok teljes mértékben beleillett a korabeli brit külpolitikai felfogásba: az Eden–Bulganyin kapcsolatot nem szabad olyan „jelentéktelen” ügyekre elkoptatni, mint a magyar forradalom.

A brit kormány „közvetlenül” keveset foglalkozott a magyar forradalommal. A kabinet október 23-a és november 4-e közötti üléseiről készült feljegyzésekben szó sem esik Magyarországról.⁷ Mivel a jegyzőkönyvek nem rögzítettek minden elhangzott szót, nem lehet teljes biztonsággal állítani, hogy valóban nem került szóba a magyar forradalom, ám a dokumentálható tények sokatmondók. A kormány október 28-án egy szimpátia-nyilatkozatot adott ki és némi pénzbeli segítséget helyezett kilátásba – kezdetben 25 000 fontot, majd ennek az összegnek a kétszeresét. Maga Eden miniszterelnök nem nyilvánított nyilvánosan véleményt a magyarországi eseményekről; mindössze a lordpecsétőr jelentette ki november 1-jén Eden nevében,

hogy a brit kormánynak „semmiképp sem áll szándékában, hogy a kelet-európai eseményeket kihasználja a Szovjetunió biztonságának aláásására”.⁸

A brit álláspontot legjobban a „kivárás” szóval lehetne jellemezni. Már az 1953 utáni sokszor leheletfinom magyarországi változásokat is szkeptikusan szemlélték Londonban. Nagy Imrét is hasonlóképpen értékelték. Úgy gondolták – többek közt Nagy Imre korábbi pályafutása alapján –, hogy ő is csak egy a sztálinista vezetők között, s a hatalomra kerülése a forradalom kitörése után mindössze a különböző kommunista frakciók közötti vetélkedés eredménye. A nyugatiak általában, s ez alól a britek sem voltak kivételek, nem voltak felkészülve arra, hogy a kommunista blokk országai közül egyik vagy másik kiválik a tömbből, s ezzel megbontja a második világháború utáni kelet–nyugati stratégiai egyensúlyt. Ezért az ideális megoldásnak a jugoszláv, majd 1956 októberében a lengyel „modellt” találták, azaz a „nemzeti kommunizmust”. Ez a fajta rezsim egyrészt nem bolygatta a stratégiai egyensúlyt, de ugyanakkor csökkentette a Szovjetunió katonai, politikai és gazdasági potenciálját azáltal, hogy nagyobb hangsúlyt fektetett a nemzeti érdekekre. Nagy Imre kormányra kerülését is a nemzeti kommunizmus győzelmeként fogták fel Londonban. A forradalom első szakaszában Nagy Imre rendkívül óvatos politikát folytatott; azt lehet mondani, hogy az események sodorták magukkal, s nem ő volt az, aki azokat alakította. A britek a Nagy Imre vezette nemzeti kommunizmus és az általuk nacionalista felkelőknek tartott radikálisok közötti kiegyezésben reménykedtek. Október 28-a után azonban kiderült, hogy nem a „nacionalista felkelők” törekvései mérséklődtek, hanem Nagy Imre és támogatói radikalizálódtak. Immár a lengyel és a jugoszláv modell meghaladottá vált mind bel-, mind külpolitikailag a Nagy-kormány számára. A semlegesség, ami együtt járt a Varsói Szerződésből való kilépéssel, már a második világháború utáni nagyhatalmi erőegyensúly megbontásával fenyegetett az esetleges következményei miatt, s ebben nem voltak partnerek sem Nyugaton, sem Keleten.

A magyar forradalom leverése utáni brit politika ismét a legracionálisabb arcát mutatta. Leslie Fry, budapesti brit követ november 4-én arról értesítette feletteseit, hogy a követség kapuit bezárta „jeles írók” egy csoportja előtt, mert nem kívánt diplomáciai bonyodalmakba keveredni a megszálló szovjet hatóságokkal.⁹ Majd ezen a jelképes döntésen túlmutatóan a londoni kormány gyorsan elismerte a Kádár-kormányt. Thomas Brimelaw, az FCO „északi osztályának” vezetője azt javasolta, hogy „bár a Kádár-kormány elismerése a közeljövőben bírálat tárgyát képezheti, szerintem az elismerés nemzeti érdek. Éppen ezért semmiképp se szorgalmazzuk a kapcsolatok megszakítását. ... Őfelsége kormánya részéről semmilyen különleges lépésre nincs szükség az elismeréshez. A követség fenntartása, a kapcsolatok megszakítását célzó lépések kerülése, valamint annak a fikciónak az elfogadása, hogy az elmúlt hetek magyar kormányai megőrizték a jogfolytonosságot, együttesen elegendő a diplomáciai kapcsolatok fenntartásához és az új kormány ki nem mondott elis-

meréséhez.”¹⁰ Mindehhez Fry hozzáfűzte, hogy a megbízólevelét Dobi Istvánnak adta át még a forradalom előtt, aki továbbra is az Elnöki Tanács elnöke, így nemzetközi jogilag fennáll a jogfolytonosság. Mindehhez nem hivatalosan még hozzáfűzték, hogy ha elismerték a Rákosi-kormányt, akkor a Kádár-kormányt is el lehet ismerni, mert mindkettő ugyanolyan módon illegitim, azaz, nem demokratikus úton választott. A brit külpolitika az ENSZ-ben is hasonló elveket követett: a brit külügyminisztérium véleménye szerint a Kádár-kormány ENSZ-képviselőnek a jogosságát azért nem célszerű megkérdőjelezni, mert az hátrányosan befolyásolná az ENSZ-megfigyelők Magyarországra küldését. Ez utóbbi eseményre egyébként sohasem került sor.

Irodalom

- „A budapesti angol követség 1956. novemberi-decemberi jelentéseiből”. (Közléteszi: Vida István). Társadalmi Szemle, 46. évf. 1. sz. (1991). 66–79.
- Winthrop W. Aldrich (1967): The Suez Crisis. A Footnote to History”. Foreign Affairs, April 1967, Vol. 45. Issue 3. 541–552.
- Békés Csaba (1992): A brit kormány és az 1956-os magyar forradalom. In: Évkönyv I. Budapest: 1956-os Intézet. 19–38.
- Békés Csaba (1993): A magyar kérdés az ENSZ-ben és a nyugati nagyhatalmak titkos tárgyalásai. In: Évkönyv II. Budapest: 1956-os Intézet. 39–71.
- Stephen Blackwell (2004): Pursuing Nasser: The Macmillan Government and the Management of British Policy Towards the Middle East Cold War: 1957–1963. Cold War History, Vol. 4. No. 3. (April 2004). 85–104.
- Peter G. Boyle (2005): The Hungarian Revolution and the Suez Crisis”. The Historian. October 2005. Vol. 90. Issue 300. 550–565.
- Lindsay Frederick Braun (2003): ”Suez Reconsidered: Anthony Eden’s Orientalism and the Suez Crisis. The Historian, Spring 2003, Vol. 65. Issue 3. 535–561.
- Daniel C. Calhoun (1997): Suez és Magyarország, 1956. In: Évkönyv V. Budapest: 1956-os Intézet, 241–245.
- Charles Gati (2006): Veszített illúziók – Moszkva, Washington, Budapest és az 1956-os magyar forradalom. Budapest: Osiris.
- H. Haraszti Éva (1996): Változások Magyarországon a budapesti angol követ 1953–1957. évi jelentéseinek tükrében. Világtörténet, 1996, tavasz nyár. 82–93.
- Hercegh Géza (2006): Az 1956-os forradalom határainkon túlról. Magyar Szemle, 2006. 9–10. sz. 7–29.
- Eric Hobsbawm (2006): Could It Have Been Different? London Review of Books, Vol. 28. no. 22. 16 November 2006. <http://www.lrb.co.uk/v28/n22/print/hobs01.html>. Letöltve: 2006. nov. 20.
- Jeszenszky Géza (2006): Elkerülhető volt-e az 56-os forradalom leverése? Magyar Szemle, 2006. 9–10. sz. 148–159.
- David Pryce-Jones (2003): Remember Suez. National Review, March 10, 2003. 18–21.
- Gustáv Kecskés (2001): ”The Suez Crisis and the 1956 Hungarian Revolution”. East European Quarterly, XXXV, No. 1. 47–58.
- W. Scott Lucas (1994): Snared by Melodrama: Two Recent Studies of the Suez Crisis. Diplomatic History, Winter 1994. Vol. 18. Issue 1. 157–160.

- Magyarics Tamás (2002): Nagy-Britannia Közép-Európa politikája 1918-tól napjainkig. II. rész. *Pro Minoritate*, 2002/ösz. 61–96.
- Pallai Péter-Sárközi Máttyás (2006): *A szabadság hullámhosszán*. Budapest: Helikon.
- Szörényi Attila (2006): "A brit–magyar diplomáciai kapcsolatok és a Sanders-ügy, 1949–1953." *Valóság*, XLIX évf. 6. sz., 74–92.
- Geoffrey Warner (1991): Review Article: The United States and the Suez Crisis. *International Affairs* 67, 2 (1991) 303–31.

Jegyzetek

- ¹ Bővebben lásd: Szörényi Attila (2006): *A brit-magyar diplomáciai kapcsolatok és a Sanders-ügy, 1949–1953*. *Valóság*, XLIX évf. 6. sz., 74–92.
- ² Pallai Péter-Sárközi Máttyás (2006): *A szabadság hullámhosszán*. Budapest, Helikon, 34.
- ³ Idézi Pallai-Sárközi, uo. 104.
- ⁴ Winthrop W. Aldrich (1967): *The Suez Crisis. A Footnote to History*. *Foreign Affairs*, April 1967, Vol. 45. Issue 3. 545.
- ⁵ Békés Csaba (1992): *A brit kormány és az 1956-os magyar forradalom*. In: *Évkönyv I*. Budapest: 1956-os Intézet. 33.; és Pallai-Sárközi: i. m. 114.
- ⁶ Békés: i. m. 31.
- ⁷ Uo. 26.
- ⁸ Idézi: uo. 27.
- ⁹ Pallai-Sárközi: i. m. 186.
- ¹⁰ Uo. 234–235.